

Margareta Oudhuis

Jonas Axelsson:

*Dominanser. En utveckling av den
realistiska livsformsteorin*

Karlstad University Studies 2009:6

Vanligtvis utgörs de avhandlingar som skrivs idag inom de samhällsvetenskapliga disciplinerna av empiriska undersökningar av skilda slag. Helt igenom teoretiska avhandlingar lyser däremot oftast med sin frånvaro. Ett undantag från denna regel är emellertid den avhandling som Jonas Axelsson, Karlstads universitet, skrivit. Den utgör ett teoretiskt bidrag till den realistiska livsformsteorin (utvecklad vid Karlstads universitet) och är en specifik utveckling av den danska etnologen Thomas Højrup's teori från 1980-talet. Vetenskapsteoretiskt baseras avhandlingen på kritisk realism.

Axelsson inleder avhandlingen med en beskrivning av livsformsbegreppet, som i grova drag definieras som sammanflödet av en arbetsform och en kärleksform. Framför allt är det själva sammanflödet Axelsson vill teoretisera och utveckla. För det andra vill han utveckla kärleksbegreppet så att det jämföras med begreppet arbete i befintlig livsformsteori, där man utgår från en så kallad ontologisk definition. En tredje utveckling

handlar om människan i sig, där han vill framhäva dubbelheten av det aktiva och det passiva hos henne. En fjärde aspekt är att den utveckling som skett inom kritisk realism i relation till den realistiska livsformsteorin behöver utveck-

las. Slutligen vill han förtydliga den emancipatoriska inriktning som också den kritiska realismen innehåller.

Syftet med avhandlingen är sålunda att utveckla kompletterande begrepp i anknytning till begreppen arbete, kärlek och livsform med hjälp av begrepp som arbetskraft, arbetsreceptor och arbetsform respektive kärlekskraft, kärleksreceptor och kärleksform. Axelsson driver också tesen att den realistiska livsformsteorin till stor del handlar om dominanser; personliga dominanser (som teoretiseras

Margareta Oudhuis är docent
i arbetsvetenskap vid Högskolan
i Borås.
Margareta.Oudhuis@hb.se

med begreppet ägande), som i sin tur omgärdas av strukturella dominanser, på såväl subpersonlig nivå (som rör mellanmänskliga förmågor) som på samhällsstrukturell nivå. Dominans definieras i sin tur som något som händer, det är en process, en kausal påverkan mellan överordnade och underordnade entiteter (personer, krafter).

Metodologiskt utgörs studien av en mellanvariant av ett helt igenom samhällsteoretiskt teoribygge och ett empiriskt grundat teoretiserande. Även om det är en teoretisk studie använder sig Axelsson delvis av det empiriska material som återfinns i tidigare studier inom realistisk livsformsteori, såsom Jakobsen och Karlsson (1993), Jakobsens avhandling från 1999 samt även något från Bergqvists avhandling (2004) om livsformer och egenföretagandets vardagsliv. Främst används Jakobsens avhandling.

Enligt den realistiska livsformsteorin finns i vårt samhälle (åtminstone) åtta livsformer, uppdelade i manliga och kvinnliga livsformer. De manliga är: 1) Arbetarens livsform, 2) Karriärens livsform, 3) Kapitalistens och investorns livsformer, samt 4) Självständighetens livsform. Dessa livsformer är strukturellt manliga till sin karaktär och innehåller även en manlig kärleksform, de bemyndigades kärleksform, som bygger på tillgodogörande av kvinnors kärlekskraft. De kvinnliga livsformerna å sin sida utgörs av 5) Husmoderns livsform, 6) Representationshustruns livsform, 7) Medhjälperskans livsform, och slutligen 8) Investorinnans livsform. De kvinnliga livsformerna hör i sin tur ihop med de manliga och innehåller även de en specifik kärleksform, nämligen bekräftarnas kärleksform, med sin bas i givande av omsorg.

Utifrån existerande empiriskt material bedömer Axelsson att det finns ett antal strukturella dominanser som innebär att arbetsreceptorn dominerar över arbetskraften i manligt arbete, att kärlekskraften dominerar över kärleksreceptorn i kvinnlig kärlek, att arbetet dominerar över kärleken i det manliga vardagslivet samt kärleken över arbetet i det kvinnliga vardagslivet. Vidare dominerar arbetsformen över kärleksformen i manliga livsformer, medan kärleksformen dominerar över arbetsformen i kvinnliga livsformer. Slutligen dominerar de manliga livsformerna över de kvinnliga livsformerna på samhällsnivå.

För att terminologiskt koppla ihop diskussionen om personlig dominans med andra liknande diskussioner använder sig Axelsson av termen ägande, som definieras som effektiv kontroll. Det allra mest basala ägandet är ägandet av en själv, självägandet, men ägandet gäller naturligtvis i hög grad även saker utanför oss själva.

Axelsson diskuterar människans arbets- och kärleksförmågor, som tillhör det som Margret Archer kallar *Personal Emergent Properties* (PEP), som i sin tur handlar om egenskaper som är typiskt mänskliga och som inte sociala strukturer kan ha – som förmågorna att tänka, känna, vilja och handla. Det rör sig om

strukturer i människor. Som ett tillägg till tidigare livsformsteoretiserande hävdar Axelsson att det finns en dubbelhet av aktivt och passivt inom dessa arbets- och kärleksförmågor. Att kärlek innehåller en passiv dimension är inte så svårt att förstå; den synliggörs exempelvis när vi tar emot andras kärlek. Men enligt Axelsson är passivitet även centralt i arbetet. Människan har alltså inte enbart en aktiv arbetskraft och kärlekkraft, utan också en passiv arbetsreceptor och en passiv kärleksreceptor. Arbets- och kärlekkraft är alltså aktivitetskapaciteter, medan arbetsreceptorn och kärleksreceptorn är passivitetskapaciteter.

Därefter diskuterar Axelsson begreppen arbete, kärlek och vardagsliv på mellanplanet, det vill säga planet mellan strukturer i människor och strukturer i samhället. Vi befinner oss alltså på den medierande nivån, en nivå som inte tidigare behandlats inom livsformsteorin. Archer (2003), som är en ledande teoretiker när det rör denna mediering, menar att begreppet intern konversation är centralt i sammanhanget; ett begrepp som helt enkelt betyder att människor för inre samtal med sig själva och därigenom förhåller sig aktivt eller passivt till sociala ägandestrukturer. Att se människan som intern konversatör är dock alltför intellektualiserande hävdar Axelsson, man behöver ta mer hänsyn till människans kroppslighet bland annat. Han vill därför snarare fokusera människan som ägare. På detta sätt kan också en koppling göras till det exploateringstema som funnits tidigare i den realistiska livsformsteorin. Med detta fokus kan också hela människan studeras.

De manliga livsformerna står därpå i fokus; investorns och kapitalistens livsformer, arbetarlivsformen, karriärens livsform samt självständighetens livsform. Gemensamt för dessa manliga livsformer är att arbetsformen dominerar över kärleksformen. När Axelsson teoretiserar denna dominans skiljer han mellan dominansform och dominansinnehåll. Han räknar med främst tre dominansformer gällande strukturell dominans. När det gäller dominansinnehållet utgår Axelsson från ett ägandeperspektiv. Ägandeariktningen i arbetsformen, som i sin tur påverkar ägandeariktningen i kärleksformen, kan potentiellt vara sexfaldig; det vill säga det handlar om ägande av bruksvärden, ägande av ackumulationsvärden, av excellens eller mästerlighet, av konkreta arbetsprodukter samt ägande av gemenskap och sociala strukturer respektive av den naturliga nödvändigheten i sig själv.

Alla de aktuella arbetsformerna har en inriktning på införskaffande av bruksvärden, vilket leder till att denna ägandeariktning också påverkar kärleksformen till att bli konsumerande av andras kärlekkraft – här är kärnan i exploateringen av kvinnors kärlekkraft. För övrigt skiljer sig dominansinnehållet åt mellan livsformerna.

Avhandlingen går vidare med en diskussion om de kvinnliga livsformerna: husmoderns livsform, representationshustruns livsform samt medhjälperkans

livsform. Gemensamt för dessa är att de innehåller en enda kvinnlig kärleksform som kallas bekräftarnas kärleksform; vidare har alla kvinnliga livsformer arbetsformer som innebär att de inte har direkta positioner inom den ekonomiska produktionen. Istället är de inriktade mot det som av Anna Jónasdóttir (2002, 2003) kallas sociosexuell produktion. För den som lever en kvinnlig livsform betyder det exempelvis att den man som kvinnan lever med utgör en buffert gentemot nödvändighetens eller arbetets/produktionens sfär.

En annan utgångspunkt är att de kvinnliga livsformerna är strukturellt underordnade de manliga. I de kvinnliga livsformerna finner vi därmed ett fokus på intimsfären, på hem och familj, istället för på förvärvsliv. Kvinnliga livsformer kan därmed sägas vara inriktade på produktion av ”det mänskliga livet i sig självt”, medan de manliga är koncentrerade kring produktionen av medel för livets uppehållande.

När det gäller dominansformer och dominansinnehåll är dominansinnehållet i kvinnliga livsformer andra människors ägande. Eftersom de kvinnliga livsformerna är stödjande gentemot de manliga, så är utformningen av manliga livsformer avgörande för dominansinnehållet i de kvinnliga. En ny aspekt uppträder dock och det är inriktningen på andras basala självägande. Enligt Axelsson kan detta basala ägande inte uppnås med egna ansträngningar; istället måste vi få hjälp utifrån av andras kärlekskraft. Inriktningen på andras basala självägande är gemensam för alla kvinnliga livsformer, medan det finns skillnader mellan de olika livsformerna när det gäller övrig inriktning på andras ägande, precis som var fallet när det gäller de manliga.

Dominansen mellan manliga och kvinnliga livsformer diskuteras därefter, liksom emancipatoriska livsformer. Vad gäller dominansen mellan nuvarande livsformer menar Axelsson att man kan tala om två livsformsblock – ett manligt och ett kvinnligt – som i sig är strukturer, där det manliga dominerar över det kvinnliga livsformsblocket. Men varför finns då denna dominans mellan manliga och kvinnliga livsformer? Svaret blir att det är de manliga livsformernas inriktning på ägande av sociala strukturer, och mer specifikt på sociala ägandestrukturer, som är avgörande för att de manliga strukturerna dominerar över de kvinnliga livsformerna i samhället i stort. I arbete finns alltså en inriktning på sociala strukturer som inte finns i kärlek. Denna inriktning i arbetet leder till att den samhällsstrukturrella nivån är arbetets ”hemmaplan”, vilket i sin tur leder till att arbetsformsdominerade livsformer har ett övertag bland samhällets strukturer. Arbetets mer självklara koppling till samhällsstrukturer medför således att de samhällsstrukturer som är starkt arbetspräglade (såsom manliga livsformer) har ett övertag över andra strukturer (såsom kvinnliga livsformer) i samhället.

Till sist görs en sammanfattning av avhandlingen som avslutas med att det nu är dags att gå vidare med empiriska studier.

Omdöme

Läsningen av och arbetandet med Axelssons avhandling har inneburit att föras in i och färdas längs ett vindlande och fascinerande landskap av begrepp, begreppsdefinitioner och teoretiska utvecklingar. Ibland har landskapet varit lättillgängligt, ibland snårigt och emellanåt på gränsen till ogenomträngligt. Det har inneburit att en mängd frågor väckts och jag är övertygad om att denna avhandling kommer att ge upphov till en mängd diskussioner – och emellanåt en del ilska kommentarer – runt kaffebord och i seminarierum vid akademiska institutioner.

Att skriva något så ovanligt som en helt igenom teoretisk avhandling och därvid ge sig i kast med utmaningen att teoretiskt utveckla den realistiska livsformsteorin kräver en hel del mod. Att ha lyckats utveckla delar av denna teori är givetvis den stora bedriften. För detta förtjänar Axelsson sitt rättmätiga beröm.

Som alltid kan samtidigt en hel del frågor och funderingar ställas till texten. En av dessa rör en av utgångspunkterna i avhandlingen, nämligen att vare sig metodologisk individualism eller metodologisk kollektivism fungerar. Istället är påverkan dubbelriktad, det vill säga samtidigt som strukturen ger hinder och möjligheter för agenten så upprätthåller och förändrar agenten den sociala strukturen. Om så är fallet, innebär det att livsformsteoretikerna helt missat kvinnors stora inträde på arbetsmarknaden? Nej, det har man inte enligt Axelsson, däremot är det skillnad på kvinnor som människor och kvinnliga livsformer som sociala strukturer. Att även om människor förflyttat sig, så behöver inte det betyda att de sociala strukturerna har förändrats. Min fråga blir då: Vad krävs för att agenters handlingar ska ge avtryck på den strukturella nivån, i detta fall på livsformsteorins strukturella nivå? Eller annorlunda uttryckt: När får nya livsformspraktiker avtryck på livsformsteoretisk nivå? Jag ställer frågan utifrån just de stora samhälleliga förändringar som ägt rum de senaste årtiondena (jag tänker till exempel på teorins fortsatta hävdande av representationshustruns livsform). Detta är en viktig invändning mot den teori som Axelsson utgår ifrån och utvecklar i sin avhandling.

En annan invändning är att enligt livsformsteorin består en livsform per definition av en kärleksform och en arbetsform; var finns då alla singlar och ensamstående mammor och pappor med barn? Vilken livsform lever de? Även om de livsformer som avhandlingen utgår ifrån kan hävdas finnas kvar på strukturell nivå kan samma fråga som ovan ställas här: När ger livsformspraktiker avtryck på livsformsteoretisk nivå? Jag skulle gärna sett att Axelsson tagit upp och diskuterat dessa mycket viktiga frågor i sin avhandling.

Det finns naturligtvis en mängd andra frågor att ställa; om själva begreppsutvecklingen, som emellanåt inte är helt lätt att förstå, som till exempel den egenskapsrymd som Axelsson skapat i relation till begreppen arbetsförmåga och

kärleksförmåga med deras aktivitets- och passivitetskomponenter. Även hans diskussion kring återverkningar (eller brist därpå) av de skilda ägandeariktningarna i manliga och kvinnliga arbetsformer på kärleksformerna skulle behöva konkretiseras betydligt för att läsaren lättare skulle kunna bedöma det välfunna i avhandlingens fokus på ägandebegreppet. Jag skulle också gärna ha sett en fördjupad metodologisk diskussion.

Detta sagt ser jag nu med spänning fram emot att Axelsson och andra går vidare och empiriskt prövar avhandlingens begreppsutveckling och ser hur långt och i vilken riktning den bär. Vad dessa framtida studier innebär för utvecklingen av själva livsformerna inom den realistiska livsformsteorin kommer jag likaledes noggrant och med stort intresse att följa.

Referenser

- Archer MS (2003): *Structure, agency and the internal conversation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bergqvist T (2004): *Självständighetens livsform(er) och egenföretagande. En utveckling och tillämpning av realistisk livsformsanalys*. Karlstad: Karlstad University Press.
- Højrup T (1989): *Det glemte folk*. Köpenhamn: Statens Byggeforskningsinstitut.
- Jakobsen L (1999): *Livsform, kön och risk. En utveckling och tillämpning av realistisk livsformsanalys*. Lund: Arkiv.
- Jakobsen L, Karlsson J (1993): *Arbete och kärlek. En utveckling av livsformsanalys*. Lund: Arkiv.
- Jónasdóttir AG (2002): "Kärlekskraft. Feministiska frågor och Marx metod". *Häftan för kritiska studier*, nr 2/3/4, s 16-32.
- Jónasdóttir AG (2003): *Kärlekskraft, makt och politiska intressen*. Göteborg: Daidalos.